

הכרת הטוב

משרשי מצוה זו, שראוי לו לאדם שיכיר ויגמול חסד למי שעשה עמו טובה, ולא יהיה נבל ומתנכר וכפוי טובה, שזו מידה רעה ומאוסה בתכלית לפני אלהים ואנשים. ושיתן אל לבו כי האב והאם הם סיבת היותו בעולם, ועל כן באמת ראוי לו לעשות להם כל כבוד וכל תועלת שיוכל, כי הם הביאוהו לעולם, גם יגעו בו כמה יגיעות בקטנותו. וכשיקבע זאת המדה בנפשו יעלה ממנה להכיר טובת האל ב"ה, שהוא סיבתו וסיבת כל אבותיו עד אדם הראשון, ושהוציאו לאויר העולם וסיפק צרכו כל ימיו, והעמידו על מתכונתו ושלימות אבריו, ונתן בו נפש יודעת ומשכלת, שאלולי הנפש שחננו האל יהיה כסוס כפרד אין הבין... (ספר החינוך מצוה לג כיבוד אב ואם)

לעולם לא יהא אדם כפוי טובה, כי ממחרים ליפרע ממנו, שהרי נבל היה כפוי טובה לדוד ועבדיו, ששומרים צאנו וחומה היה עליהם... מת לעשרת הימים, ושמעו שהיה עשה לו רעה גדולה מזו, לא מת. אלא שמעי בעבור שהיה קרוב לשאול, לא היה כפוי טובה, אבל דוד ואנשיו היו קרובים לנבל ועשו לו טובה, וכפוי טובה היה, לפיכך מיהרו להפרע ממנו (ספר חסידים קפה)

פרעה

"ויקם מלך חדש על מצרים אשר לא ידע את יוסף" (שמות א' י"ח) "לא ידעתי את ה'" (שמות ה' ב')

ויקם מלך חדש - רב ושמואל חד אמר חדש ממש. וחד אמר, שנתחדשו גזרותיו:

אשר לא ידע את יוסף, וכי לא היה מכיר את יוסף, א"ר אבין משל לאחד שרגם אוהבו של המלך, אמר המלך התיזו את ראשו כי למחר יעשה בי כך... כלומר היום אשר לא ידע את יוסף, למחר הוא עתיד לומר לא ידעתי את ה'. (שמות רבה א) אשר לא ידע - עשה עצמו כאלו לא ידע (רש"י)

משה לא מכה ביאור

"וויאמר ה' אל משה: אמר אל אהרן קח מטך ונטה ידך על מימי מצרים על נהרתם על יאריהם ועל אגמיהם ועל כל מקוה מימיהם ויהיו דם והיה דם בכל ארץ מצרים ובעצים ובאבנים" (שמות ז' יט)

"וויאמר ה' אל משה: אמר אל אהרן נטה את ידך במטך על הנהרת על היארים ועל האגמים והעל את הצפרדעים על ארץ מצרים. ויט אהרן את ידו על מימי מצרים ותעל הצפרדע ותכס את ארץ מצרים" (שמות ח' א-ב)
לפי שהגין היאור על משה כשנשלך לתוכו לפיכך לא לקה על ידו לא בדם ולא בצפרדעים ולקה על ידי אהרן (רש"י)

משה לא מכה בעפר

"וויאמר ה' אל משה: אמר אל אהרן נטה את מטך והך את עפר הארץ והיה לכנס בכל ארץ מצרים. ויעשו כן ויט אהרן את ידו במטהו ויך את עפר הארץ ותהי הכנס באדם ובבהמה כל עפר הארץ היה כנים בכל ארץ מצרים" (שמות ח' יב-יג)
לא היה העפר כדאי ללקות על ידי משה לפי שהגין עליו כשהרג את המצרי ויטמנהו בחול ולקה על ידי אהרן (רש"י)

לא נלחם במדין

"וידבר ה' אל משה לאמר. נקם נקמת בני ישראל מאת המדינים אחר תאסף אל עמך... וישלח אתם משה אלף למטה לצבא אתם ואת פינחס בן אלעזר הכהן לצבא וכלי הקדש וחצצרות התרועה בידו" (במדבר לא)
אמר הקב"ה למשה נקם נקמת אתה בעצמך והוא משלח את אחרים! אלא מפני שנתגדל בארץ מדין אמר אינו בדין שאני מצר למי שעשה בי טובה המשל אומר בור ששתית ממנו אל תזרוק בו אבן (במדבר כב ג)

איש מצרי הצילנו

"ותבאן אל רעואל אביהן ותאמרן איש מצרי הצילנו" וכי בדמות איש מצרי היה משה? אלא אלולי איש מצרי שהרג משה לא היה נכנס למדין, משל לאחד שנשכו ערווד והיה רץ לתת רגליו לתוך המים ונכנס בנהר וראה תינוק אחד שהיה שוקע במים ושלח ידו והעלה אותו, א"ל התינוק לולי אתה הייתי מת, א"ל לא אני הצלתך אלא אותו הערווד שנשכני וברחתי ממנו הוא הצילך, כך אמרו בנות יתרו למשה יישר כחך שהצלתנו מיד הרועים, אמר להן משה אותו המצרי שהרגתי הוא הציל אתכם, ולכך אמרו לאביהן איש מצרי כלומר מי גרם לזה שבא אצלנו איש מצרי שהרג (תנחומא שמות יא)

לצאת מנדין

ובשעה שאמר לו הקב"ה ועתה לכה ואשלחך אל פרעה, אמר לו: רבון העולם איני יכול מפני שקבלני יתרו ופתח לי ביתו ואני עמו כבן ומי שהוא פותח פתחו לחבירו נפשו חייב לו... לכך אמר משה לפני הקב"ה קבלני יתרו ונהג בי כבוד איני הולך אלא ברשותו לכך כתיב וילך משה וישב אל יתר חותנו (שמו"ר ד ב)

פטר חמור

"וְכָל פֶּטֶר חֲמֹר תִּפְדֶּה בְּשֵׂה... וְכָל בְּכוֹר אֲדָם בְּבִנְיָד תִּפְדֶּה" (שמות יג)

ולא פטר שאר בהמה טמאה... ששיענו את ישראל ביציאתן ממצרים, שאין לך אחד מישראל שלא נטל הרבה חמורים טעונים מכספם ומזהבם של מצרים (רש"י)

אוכל לציפורים

יש נוהגין ליתן חטים לפני עופות בשבת שירה ואינו נכון שהרי אין מזונותיו עליך (מ"ב שכ"ד ע"פ מג"א)

והרי אין מזונותן עליך (מג"א שם) אבל נ"ל דמנהג ישראל תורה שהרי אין אנו טורחים בשבילם אלא בשבילנו דמרגלא בפי ההמון שהעופות אמרו שירה על הים ולכן אנו מחזיקין להם טובה (ערוך השולחן או"ח שכד ג)

לכלב תשליכון אותו

"ובשר בשדה טרפה לא תאכלו לכלב תשליכון אותו" (שמות כב ל) למה לכלב: אמר הקב"ה חייבים אתם לכלבים שבשעה שהרגתי בכורי מצרים והיו המצריים יושבין כל הלילה וקוברין מתיהם והכלבים נובחין להם ולישראל אינו נובחין שנאי (שמות יא) ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו, לפיכך אתם חייבים לכלבים שטאמר לכלב תשליכון אותו (שמות רבה פרשה לא) כי אין מדה רעה כמו כפוי טובה, אפילו כנגד הבהמה אמרה תורה אל תהי כפוי טובה, שנאמר "ובשר בשדה טרפה לא תאכלו לכלב תשליכון אותו", לפי שכלב עזר שהזאבים לא הביאו הבהמה ביער, הרי נשאר לך החלב והעור, לכך אל תהיה כפוי טובה ותן לו הטריפה (ספר הסידים תרסה)

אירוח הכלב

"יחד בר נש זמין חד רבן ואייתייב כלבא גביה. אמר ליה: ביזיון אנא חייב לך? אמר ליה: רבי, טיבו אנא משלם ליה, שביין עלון לקרתא... (ירושלמי תרומות פ"ח ה"ג)

להחזיק טובה למקום

"ויחן את פני העיר, ...התחיל משלח להם דורונות, ...התחיל מעמיד הטליסין ומוכר בזול, ...שאדם צריך להחזיק טובה למקום שיש לו הנאה ממנו" (בראשית רבה עט)

שהיו לכם אכסניה בשעת הדחק

"לא תתעב מצרי כי גר היית בארצו" (דברים כג ח) אע"פ שזרקו זכורכם ליאור מה טעם שהיו לכם אכסניא בשעת הדחק (רש"י)

הרי"ף וכבוד המרחץ

ולא רצה לדון אותו כלל... שהוא ז"ל חלה ונכנס אצל אדם אחד במרחץ שהיה לו בביתו ונתהנה מהמרחץ... ובהמשך הזמן... האיש ההוא מטה ידו וירד מנכסיו ונשבר בערבונות וזולתם ונתחייב לתת ממון לבעלי חובות וירד עד שהוצרך למכור המרחץ... ולשום אותו לבעלי חובותיו. ואמר רבנו יצחק ז"ל לא אדון ולא אורה במרחץ הזה לא במכר ולא בשומא... לפי שנתהניתי ממנו. ואם היה זה בדומם שאין לו הרגשה כל שכן וק"ו בני אדם המרגישים בהיזק ובתועלת (שיטמ"ק ב"ק)

אורח

אורח טוב מהו אומר- כמה טרחות טרח בעל הבית בשבילי, כמה בשר הביא לפני, כמה יין הביא לפני, כמה גלוסקאות הביא לפני, וכל מה שטרח- לא טרח אלא בשבילי. אבל אורח רע מהו אומר- מה טורח טרח בעל הבית זה? פת אחת אכלתי, חתיכה אחת אכלתי, כוס אחד שתיתי, כל טורח שטרח בעל הבית זה - לא טרח אלא בשביל אשתו ובניו (ברכות דף נח.)

